

Nikola Janović

Peter Stankovič: Družbena struktura in človekovo delovanje: kaj prinaša sinteza dveh pristopov sociološki teoriji? Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 2001
239 strani (ISBN 961-6294-36-9), 3.960 SIT

Sociologijo v primerjavi z drugimi družbenimi vedami (zgodovino, ekonomijo, pravom ipd.) in filozofskimi disciplinami označujemo za mlado vedo, še posebej, ko gre za sociologijo v teoretskem smislu, saj je ta bolj ali manj v svojem teoretiziranju vezana na socialno filozofijo. Če se ozremo na časovni periodizacijski kontekst geneze sociologije, jo lahko označimo kot vedo, ki je nastopila v prelomnem obdobju krize fevdalizma in krize meščanske ideologije, kar pomeni, da je sociologija, pogojno rečeno, »znanost o krizi družbe« oziroma »krizna družbena znanost«. Danes, ko ugotavljamo, da je naša družba družba kontinuirane krize smisla, identificirajo sociologi, ki jih odlikuje posebna zavzetost za sociološko teorijo kot abstraktno teorijo družbe in posameznika, tri ključne »krizne« značilnosti moderne sociologije, ki jih lahko orišemo kot neskladje med teoretizmom in empirizmom, spor okoli vrednostne nevtralnosti in vrednostne angažiranosti in spor teoretskih smeri.

Petra Stankoviča, kot sociologa - teoretika, zanima predvsem sociološka teorija in znotraj nje analiza teoretsko produktivnih kontravertz, ki so značilne za sodobno sociologijo zadnjih dvajsetih let. V tem kontekstu »odpiranja družbenih ved«, novih teoretskih posegov, pluralizacije metodoloških in teoretskih pristopov za raziskovanje družbe, komunikacije in povezovanja nasprotujočih socioloških tradicij in perspektiv, moramo brati Stankovičevo delo kot sistematičen prikaz teorij izbranih svetovno pri-znanih avtorjev (P. Bourdieu, J. Habermas, M.S. Archer, N. Luhmann, J. S. Coleman, J.C. Alexander in A. Giddens), ki poskušajo preseči klasično (sociološko) metateoretsko pozicijo struktura : delovanje. Izvirnost njegovega dela ne pomeni, da je avtor sam tvorec izvirne sociološke teorije, ki presega omenjeno metateoretsko pozicijo, temveč da s kritičnim vrednotenjem pokaže na tiste aporije in novost v sodobni sociološki teoriji, ki jih prinašajo sociološke avtoritete, ko poskušajo konceptualizirati novo metateoretsko pozicijo za sociologijo 21. stoletja. Ravno to, ne dovolj raziskano področje »odprtosti« za konceptualizacijo novega, iskanja nove teoretske pozicije in kritike klasične teoretske pozicije, pokrije Stankovič s tematizacijo (predstavitvijo) integralne sociološke teorije v prvem poglavju in postmoderne sociološke teorije v drugem poglavju knjige. Aktualna konstelacija v tej perspektivi je izziv, s katerim se sooči avtor in na ta način tudi nam ponudi v premislek interpretacijo sodobnih teoretskih dognanj.

Domest pričujočega dela je vpisan že v samem naslovu: *Družbena struktura in delovanje: kaj prinaša sinteza dveh pristopov sociološki teoriji?* Stankovič z naslovom, ki ga tvori ne povsem samoumevna besedna zveza, izpostavi osrednjo temo, okoli katere sistematično strukturira svoje delo. Naslovno vprašanje se izkaže za kvalitativni horizont imaginacije, znotraj katerega poteka sodobni sociološki diskurz o temeljni metateoretski dilemi sociologije – razmerju med strukturo in delovanjem. Možnost interpretacije »naslova« nam najprej odpre klasično metateoretsko pozicijo, znotraj katere imamo opraviti z »dvema poloma družbenega sveta«: strukturno (objektivistično) usmerjeno in delovanjsko (subjektivistično) usmerjeno sociologijo, ki za seboj povlečeta vrsto konceptualnih dualizmov in epistemoloških problemov. Ugotovitve J.C. Alexanderja, G. Ritzerja, N. Mouzelisa idr., na katere se Stankovič v svoji analizi sklicuje, temeljijo na klasični razliki med dvema izključujočima metateoretskima sociološkima pristopoma proučevanja strukture in delovanja, ki (ni)sta sposobna uspešno reflektirati družbene realnosti in njenih fenomenov v družbeno teorijo. Nekateri avtorji omenjajo »temeljni spor o ontološki naravi družbe«.

Takšna relativistična misel je povzročila reakcijo in konstruktivno vprašanje: katera sociološka teoretska pozicija lahko ponudi/konceptualizira novo paradigmo, ki bo reflektirala stanje današnjega časa? Kot odgovor na »krizno vprašanje« sta se skozi »ponovno branje in interpretacije socioloških klasikov« vzpostavili dve novi sociološki poziciji, dve novi perspektivi: teoretska sinteza kot paradigma integralne sociologije (novo teoretsko gibanje) in teoretski postmodernizem kot način teoretiziranja v postmoderni sociologiji.

Osrednji del analize Stankovič posveti temeljnemu dvomu: ali je sodobna sociološka misel (ki se je vzpostavila znotraj horizonta novoveške znanosti) sposobna izpeljati epistemološki prehod/prelom in vzpostaviti novo homogeno teoretsko polje, ki bo (enakopravno) združevalo obe teoretski perspektivi? To se pravi poskusu "novega teoretskega gibanja", da preseže aporijo med "dvema perspektivama", da poenoti in uravnoteži - sinhronizira strukturo in delovanje ter ju postavi za temelj sodobne sociološke misli. Vse to prav z namero, da razreši sociologijo klasičnih dualizmov, kot so mišljenje/bit, subjekt/objekt, delovanje/struktura in epistemološko izključitvijo konvergence (subjekta) spoznanja z objektom spoznanja, ki so se v sociološki zgodovini pokazali kot nerešljivi problem. Pa vendar iz te perspektive "nova epistemologija" ni brez paradoksa, saj se sama zapleta v nekatere nerešljive (epistemološke) probleme, upravičeno ugotavlja Stankovič, ki analizo temeljnih del izbranih avtorjev zastavi kot kritično predstavitev. Delo vsakega obravnavanega avtorja sooči z njegovim kritikom in nato svojim analitičnim sklepom nesporno izpostavi resnično vsebino lastnih trditev, ki naj bi relativizirale (domnevno) resnične teorije. Tovrstno izhodišče za vrednotenje uspešnosti sociološke sinteze omogoči Stankoviču, da identificira vrsto avtorjev, ki "ne ustrezajo" kriteriju – uravnoteženi sintezi obeh polov družbene realnosti. Zato se na prvi pogled zdi presenetljivo, da temu kriteriju ustreza le Giddensova eklektična teorija strukturacije, kot dobro domišljena in uravnotežena teoretska sinteza. Stankovič Giddensovo eklektično teorijo označi kot "ploden nastavek" za iskanje konkretne rešitve preseganja dileme struktura : delovanje, saj meni, da ta strukturacijska teorija (le) ustreza "kriterijem", kar pomeni, da njegov teoretski nastavek omogoča dvostransko konceptualizacijo in da ima kot taka krožno pojasnjevalno moč. Vendar s podrobno razčlenitvijo teorije strukturacije Stankovič izpostavi tudi številne pomanjkljivosti, ki izhajajo iz te "uspešne teorije" kot celote: neprepričljivost pojasnjevanja določenih segmentov realnosti, onemogočen vsebinski pogled v družbeno dinamiko, "nasilno" harmoniziranje različnih teorij, preširok in odprt teoretski nastavek, ki sam vodi k problematičnim izpeljavam in kopičenju kompleksnih pojasnjevalnih shem. Kakorkoli že, to pomeni, da se Giddensu kot enemu od vodilnih sociologov danes ne moremo izogniti, ko govorimo o sodobni sociološki teoriji in širitvi sociološkega teoretskega okvirja, saj je prav njegova teorija v Stankovičevi kritični oceni tista, ki uspešno uravnoteži oba pola, po drugi strani pa zataji pri pojasnjevalni zanimivosti.

Analitične kosenkvence, ki jih Stankovič izpelje iz analize obravnavanih "integralnih" teorij, pokažejo, da projekt oblikovanja integralne sociološke teorije – sociološke sinteze (še) ni uspel v celoti, saj ugotovi, da večina avtorjev pravzaprav konča v teoretski pristranosti ene od smeri. Zaradi tega je popolnoma razumljivo, da vsem avtorjem ne more pripisati pomanjkljivosti iste vrste, zatorej nepristransko govori o bolj ali manj zadovoljljivih rešitvah, ki nam jih ponujajo posamezni avtorji. Stankovič nadaljuje v tem tonu in opozori, da je, ne glede na neuspeh projekta v celoti, poskus teoretske sinteze aktualen in obetaven poskus reševanja in preseganja dileme struktura : delovanje, temeljnega spora o ontološki naravi predmeta sociologije, saj gre za projekt vzpostavljanja nove kvalitativne ravni sociološkega teoretiziranja in "nove epistemologije". Formalni neuspeh integralne sociologije v celoti ne pomeni, da ni dosežen pozitiven premik v sociološkem teoretiziranju, saj iz obravnavanih poskusov Stankovič zgoščeno skicira niz "napotkov", ki bi jih lahko upoštevali v bodočem sociološkem teoretiziranju. V prvi vrsti nas opozori na primanjkljaj metalogične ohranitve teoretske koherentnosti in pojasnjevalne prodornosti znotraj konsistentne teoretske sinteze, zaradi katere so teoretski nastavki (za teorije) neprepričljivi in se znajdejo v zanki paradoksa, saj se reševanja epistemoloških problemov lotevajo s sredstvi

klasične spoznavne teorije, namesto da bi uporabljali nove konceptualne rešitve iz povsem načelnega razloga – pluralizacije sodobne sociološke teorije.

Drugi del knjige Stankovič posveti genezi postmoderne sociologije in postmodernizmu kot epistemologiji te sodobne sociološke misli. Tovrstno shematično predstavitev ključnih konceptov postmoderne sociologije v kontekstu te knjige moramo razumeti kot še en poskus preloma z novoveško znanostjo, na kateri temeljijo že prej omenjeni sociološki dualizmi. V tem smislu Stankovič oriše bistvo postmodernizma kot načina teoretiziranja tako, da strukturno predstavi tiste koncepte, na katerih se vzpostavi in ohranja razlika med postmoderno in moderno sociološko teorijo. V skladu s tem predstavi vrsto vodilnih t.i. postmodernih avtorjev (M. Foucault, J.F. Lyotard, J. Derrida, J. Baudrillard idr.) tako, da generira segmente njihovih teorij in jih smiselno poveže v pregledno celoto. Na ta način Stankovič nastavi še eno možno izhodišče za preseganje klasične sociološke misli, ki je za razliko od integralne sociološke misli radikalno drugačna, saj problematizira same temelje novoveške misli-znanosti in jih v tem smislu (tudi) dekonstruira. Iz pravkar povedanega ni težko spoznati, da knjiga prinaša zgledno predstavitev teoretskih inovacij in poskusov sinteze v sociološki misli. Z drugimi besedami to pomeni, da kot taka pomaga k orientaciji v sodobnem sociološkem diskurzu in v tem smislu pokriva točno določen segment sociološke teorije.

Prejete knjige, namenjene recenziji (do aprila 2002)

- Aleš Debeljak et al.: *Cooltura – uvod v kulturne študije*. Ljubljana: Študentska založba. 2002.
- Ivan Svetlik et al.: *Politika zaposlovanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. 2002.
- Sigmund Freud: *Spisi o umetnosti*. Ljubljana: Založba /*cf. 2000.
- Jacques-Alain Miller: *O nekem drugem Lacanu*. Ljubljana : Društvo za teoretsko psihoanalizo. 2001.
- Maca Jogan: *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. 2001.
- Leon Stefanija: *O glasbeno novem*. Ljubljana: Študentska založba. 2001.
- Gaston Bachelard: *Poetika prostora*. Ljubljana: Študentska založba. 2001.
- Maria Todorova: *Imaginarij Balkana*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo – ICK. 2001.
- Alenka Švab: *Družina: od modernosti do postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče. 2001.
- Max Weber: *Protestantska etika in duh kapitalizma (1. ponatis)*. Ljubljana: Studia humanitatis. 2002.
- Hannah Arendt: *Izvori totalitarizma*. Ljubljana: Študentska založba. 2002.
- Amelia Jones: *Body Art. Uprizarjanje subjekta*. Ljubljana: Študentska založba. 2002.
- Jeremy Rifkin: *Stoletje biotehnologije: kako bo trgovina z geni spremenila svet*. Ljubljana: Krtina. 2001.
- Maurice Halbwachs: *Kolektivni spomin*. Ljubljana: Studia humanitatis. 2002.
- Ulrich Beck: *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina. 2001.
- Walter Benjamin: *Enosmerna ulica*. Ljubljana: Študentska založba. 2002.